

УДК 336.71

Вольська С.П.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана***ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ****DETERMINATION OF BANK'S FINANCIAL STABILITY****АНОТАЦІЯ**

Проаналізовано існуючі погляди щодо визначення дефініції «фінансова стійкість», «фінансовий стан». За результатами узагальнення існуючих в економічній науці поглядів та вивчення трактувань поняття стійкості в технічних науках запропоновано власне визначення фінансової стійкості банку.

Ключові слова: фінансова стійкість, фінансовий стан, рівновага, область стійкості, стійкість рівноваги, стійкість руху.

АННОТАЦИЯ

Проанализированы существующие взгляды относительно определения дефиниции «финансовая устойчивость», «финансовое состояние». По результатам обобщения существующих в экономической науке взглядов и изучения трактовок понятия устойчивости в технических науках предложено собственное определение финансовой устойчивости банка.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, финансовое состояние, равновесие, область устойчивости, устойчивость равновесия, устойчивость движения.

ANNOTATION

The article analyzes the existing views to determine the definition of "financial stability", "financial position". As a result of generalization of existing in economics views and interpretations of the concept of stability in technical sciences, the author offers her own definition of financial stability of the bank.

Keywords: financial stability, financial position, balance, stability region, stability of equilibrium, dynamic stability.

Постановка проблеми. Банківська система країни відіграє ключову роль у реалізації інвестиційних програм, ринковій трансформації, сприянні економічному зростанню і стабілізації економіки. Постійні зміни, що відбуваються в економічному середовищі, впливають на розвиток банківського сектора. Це вносить у діяльність банків нові проблеми, рішення яких багато в чому залежить від рівня їхньої фінансової стійкості, ефективності бізнес-процесів, рівня технологій і якості менеджменту. У сучасних умовах фінансова стійкість банків – це не лише атрибут конкурентоспроможності, але й стратегічного розвитку кредитних установ.

Нині до найважливіших особливостей розвитку економіки слід віднести ускладнення соціально-економічних процесів і пов'язане з цим посилення нестабільності зовнішнього середовища та умов ведення банківської діяльності. У зв'язку з цим актуалізуються проблеми вивчення різноманітних форм і факторів соціально-економічної невизначеності, розробка методів управління банківською системою в умовах нестабільності організаційно-економічної сфери, дослідження шляхів досягнення стійкості в складній і невизначеній ситуації. У зв'язку з

цим виняткової актуальності набувають теоретичні і практичні проблеми фінансового аналізу діяльності банків взагалі, так і аналізу фінансової стійкості, надійності, платоспроможності, ліквідності зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато праць провідних вітчизняних і зарубіжних учених присвячено питанням управління фінансовою стійкістю банків в умовах ринкової трансформації економіки. Автори навчальних посібників, підручників, монографій із проблем аналізу, фінансового менеджменту, обліку, аудиту, контролінгу, виданих за останні роки, принаймні один розділ присвячують дослідженню цих питань.

Вагомий внесок в розробку проблематики управління фінансовою стійкістю банків в умовах ринкової трансформації належить провідним українським ученим, серед них: М.Д. Алексеєнко, О.Д. Василик, В.В. Вітлінський, О.Д. Вовчак, А.М. Герасимович, О.В. Дзюблюк, А.О. Дроб'язко, О.Д. Заруба, Б.С. Івасів, А.М. Коряк, Б.Л. Луців, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, В.О. Оніщенко, І.В. Окунів, Л.О. Примостка, А.А. Пересада, М.Ф. Пуховкіна, К.Є. Раєвський, М.І. Савлук, Н.М. Шелудько, В.А. Ющенко.

Численні дослідження, присвячені теоретичним і практичним аспектам аналізу банків як основи їхньої фінансової стійкості, методам оцінки ефективності банківської діяльності та факторам, що на неї впливають, належать російським науковцям, серед яких: Л.П. Белих, В.В. Иванов, О.І. Лаврушин, Ю.С. Масленченков, А.Ю. Петров, В.І. Петрова, Г.С. Панова, В.М. Соскін, О.Б. Ширінська.

Велика кількість літературних джерел тією чи іншою мірою подає питання аналізу фінансової стійкості банків. Існують численні праці зарубіжних науковців таких, як Е. Альтман, Ф.М. Брігхем, Е. Гілл, К.Дж. Дональд, Е.Дж. Долан, П. Роуз, Т. Кох, Е. Рид, Р. Коттер, Дж. Маршалл, Р. Сміт, Дж. Сінкі, Р. Міллер, Ф. Мишкін, В. Валравен, Д. МакНотон, Д. Ван-Хуз, які дозволяють вивчити зарубіжний досвід. У їхніх роботах викладено базові положення, що є необхідною передумовою ефективної роботи фінансової установи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В останні роки в економічній

літературі та практиці особлива увага приділяється аналізу фінансової стійкості, надійності, платоспроможності, ліквідності банківських установ. Однак досі у спеціальній літературі немає чіткого визначення та однозначного обґрунтування поняття фінансової стійкості банку, що призводить до змішування таких понять як ліквідність, платоспроможність, надійність, стабільність, фінансовий стан, стійкість.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання статті, яке полягає в узагальненні існуючих в економічній науці поглядів щодо визначення фінансової стійкості банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різноманітні визначення фінансової стійкості залежать від того, з якою метою і у зв'язку з вивченням яких процесів і факторів розглядається поняття «фінансова стійкість». У цьому разі необхідно звернути увагу на те, що будь-який банк можна вважати фінансово стійким, якщо він успішно виконує свої головні функції, здатен мінімізувати ризики і має можливості для подальшого розвитку і якісної досконалості. У зв'язку з цим важливою характеристикою, яка простежується в економічній літературі, за якою банк вважається фінансово стійким є конкурентоспроможність на вітчизняному і світовому ринках, а також здатність банку не реагувати або швидко адаптуватися до кризових потрясінь.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, в яких тією чи іншою мірою розглядається питання аналізу фінансової стійкості банків, єдиної думки щодо трактування цього поняття ще не склалося, що лише підтверджує складність поняття «фінансової стійкості» та суперечності щодо його визначення.

Критичний аналіз наукових праць показав, що найчастіше змішуються та вживаються як синоніми поняття фінансової стійкості і фінансового стану банку. Поняття «фінансовий стан» близьке до поняття «фінансова стійкість», оскільки відображає діяльність банку з позиції очікуваних доходів і ризиків. Однак відмінність полягає в тому, що поняття «фінансовий стан» обмежене визначенням проміжком часу, а тому є статичною характеристикою роботи банку. Під «фінансовим станом» прийнято розуміти набір вирішальних параметрів комплексного характеру, які характеризують фінансову діяльність економічного суб'єкта на певний момент. Відтак поняття «фінансовий стан» на відміну від поняття «фінансова стійкість», обмежене певним відрізком часу і характеризує загальний фінансово-економічний стан банку на конкретну дату чи період. Отже, фінансова стійкість – це динамічна характеристика діяльності банку, тоді як фінансовий стан – це статична характеристика.

У науковій літературі значну увагу приділяють прикладним аспектам аналізу цих характеристик діяльності банку, який здебільшого зводиться до обчислення коефіцієнтів та показників, перелік яких автори здійснюють на

власний розсуд. Такий підхід прийнятний у тому разі, коли обраний перелік коефіцієнтів і показників адекватно відображає сутність економічного поняття, однак так буває не завжди. Вважаємо, що фінансова стійкість банку – це поняття, яке найповніше характеризує роботу банку з позиції його надійності і стабільності.

Звернімося до з'ясування сутності поняття «фінансова стійкість» через дослідження узагальнюючого розуміння та термінологічного апарату, який використовується в інших науках. Так, у словниках «стійкість» визначається як: «сталість, постійність, непідвладність ризику втрат і збитків»; [1, с. 770] «здатність довго зберігати і проявляти свої властивості, не піддаючись руйнуванню і псуванню» [2, с. 710]; «здатність вистояти супроти чогось, успішно протистояти силі, витримати, не поступитися» [3, с. 515]; «здатність об'єкта, системи, виведеної зі стійкого стану, самостійно повертатися у цей стан» [4]; здатність протистояти силам, що намагаються вивести з вихідного стану статичної або динамічної рівноваги» [5, с. 572]. Відтак узагальнююче розуміння стійкості (stability) – це здатність об'єкта управління зберігати певні властивості та характеристики незмінними, навіть за умови несприятливого зовнішнього середовища.

У математиці, фізиці, хімічних процесах проблема стійкості виникає під час вивчення збуреного руху деякого об'єкта у фазовому просторі, тобто коли зовні діють збурення рівноважного стану об'єкта. У збуреному русі об'єкт або віддаляється від рівноважного стану, або перебуває в найближчому оточенні рівноважного стану, або, нарешті, повертається в рівноважний стан, витримуючи несприятливі коливання. Ці аспекти поведінки об'єкта в збуреному русі характеризуватимуть стійкість або нестійкість його незбуреного рівноважного стану [6, с. 559]. Отже, рівноважний стан об'єкта слід вважати стійким, коли в момент збуреного руху він перебуває в наближеному до рівноваги стані або в яке він повертається, набувши деяке початкове збурення.

Слід звернути увагу й на те, що ототожнення понять «рівновага» та «стійкість» багатьма авторами, за всієї близькості їх, не виправдане [7], оскільки «...рівновага має більш вузький зміст» [8, с. 557–558]. Рівновага (equilibrium) – це стан нерухомості, спокою... [9], в якому перебуває об'єкт. З цього погляду, природно вважати, що об'єкт є стійким, якщо при його збуренні він несуттєво відхиляється від стану рівноваги, а всі наступні рухи залишаються на відносно малій відстані від рівноваги.

Отже, стійкість – це здатність об'єкта повертатись в рівноважний або близький до нього режим після дестабілізаційного впливу за умови, що параметри об'єкта не виходили за межі припустимих значень певних параметрів, дотримання яких дозволяє об'єкту повернутися у ці межі. Нестійкий об'єкт не повертається до

стану рівноваги, із якого він з тих чи інших причин вийшов, а безперервно віддаляється від нього або здійснює біля нього неприпустимо великі коливання.

Для детальнішого вивчення явища стійкості необхідно використати таке поняття, як «область стійкості». Відтак часто необхідно визначити вплив зміни певних параметрів на стійкість. У цьому разі будують область стійкості об'єкта у просторі параметрів, що змінюються. Область стійкості визначається сукупністю значень параметрів об'єкта, за яких він стійкий. Перехід за граничну межу значень параметрів переводить об'єкт зі стійкого стану в нестійкий. При переході граничної межі стійкості суттєво зростає рівень ризику. Зрозуміло, що перехід із зони стійкості у нестійке положення визначається не лінією граничної межі, а якоюсь областю, яку можна назвати перехідною.

Отже, існує діапазон фінансових станів банку, в межах якого він зберігає здатність виконувати свої головні функції і, відповідно, відповідає критерію стійкості. Справді, висока інтенсивність зовнішніх впливів на банківські установи (технологічних шоків, зміни в чинній економічній політиці, світові фінансові кризи тощо) змушують банки знаходитись у процесі постійної трансформації. Пристосування до нових умов передбачає, що найменш ефективні банки залишають ринок. Тому банкрутство є з одного боку, проявом нестабільності, а з іншого – конкурентним механізмом, що сприяє підвищенню ринкової дисципліни.

У процесі дослідження окремих суб'єктів господарювання, як складних динамічних систем, слід розрізняти поняття стійкості рівноваги та стійкості руху. Водночас «рівновага механічної системи стійка, якщо при малих збуреннях (зміщення, поштовх) точки системи у весь подальший час мало відхиляються від своїх рівноважних положень; у протилежному разі рівновага нестійка... якщо за достатньо малих початкових збуреннях будь-яка характеристика протягом усього подальшого часу мало відрізняється від того значення, яке вона має набувати за незбуреного руху, то рух системи стосовно цієї характеристики називають стійким» [10, с. 131]. З викладеного випливає, що поняття стійкості не є абсолютним і визначається стосовно різних її характеристик, тобто за певними ознаками система може бути стійкою і одночасно за іншими – нестійкою.

У системних дослідженнях аналогами поняття стійкості рівноваги та стійкості руху є поняття статичної та динамічної рівноваги. Статична рівновага передбачає здатність системи, що перебуває під дією певних сил у рівновазі, після незначних відхилень повертатися до попереднього стану, а динамічну рівновагу розглядають як здатність системи, що рухається під впливом докладеної сили, не відхилятися від заданої траєкторії руху при незначних випадкових впливах. Умови, за яких зберігається

стійкість руху, прийнято називати критеріями стійкості [10, с. 131].

Спираючись на метод аналогій, можна стверджувати, що фінансова стійкість банку – одна з основних динамічних характеристик його діяльності, в якій значною мірою виявляється його дієздатність. Щоб бути дієздатним і нормально функціонувати, банк має бути не чутливим до сторонніх збурень різного характеру. Такі збурення набувають форму ризиків. У випадку не стійкої роботи банку, він, як правило, не може виконувати поставлених завдань, принаймні виконання цих завдань суттєво ускладнюється.

Відтак різні визначення фінансової стійкості залежать від того, з якою метою й у зв'язку з вивченням яких процесів і чинників розглядається поняття «фінансова стійкість». У цьому разі необхідно звернути увагу на те, що будь-який банк можна вважати фінансово стійким, якщо він успішно виконує свої головні функції, здатен адекватно управляти ризиками і має можливості для подальшого розвитку та якісного вдосконалення. З огляду на це важливою характеристикою фінансової стійкості є здатність банку не реагувати або швидко адаптуватися до кризових потрясінь.

Слід наголосити, що фінансову стійкість банку не слід ототожнювати з необхідністю забезпечення функціонування всіх її елементів із максимальною ефективністю, йдеться лише про здатність обмежувати й усувати диспропорції за допомогою механізму самокорегування. Оскільки банк розглядається як динамічна система, фінансова стійкість не приймається лише в плані відповідності конкретному стану, якого він має досягти після певних потрясінь.

Отже, фінансова стійкість банку – це інтегральна динамічна характеристика, що передбачає сталий розвиток банку в обраному стратегічному напрямі та його здатність в стислі терміни повернутися до рівноважного (або близького до нього) фінансового стану після виходу з нього під впливом несприятливих чинників.

Висновки. Проведене дослідження поняття «фінансовий стан» дає змогу стверджувати, що це сукупність параметрів комплексного характеру, які характеризують фінансову діяльність суб'єкта господарювання на певний момент часу. Отже, поняття «фінансовий стан», на відміну від поняття «фінансова стійкість», обмежене конкретним відрізком часу або певною датою, а значить є статичною характеристикою роботи банку, тоді як фінансова стійкість – динамічною. Відтак поняття фінансового стану та фінансової стійкості банку співвідносяться як окреме і загальне.

Під фінансовою стійкістю банку слід розуміти інтегральну динамічну характеристику, що передбачає сталий розвиток банку в обраному стратегічному напрямі та його здатність у стислі терміни повернутися до рівноважного (або близького до нього) фінансового стану після виходу з нього під впливом несприятливих чинників.

Фінансова стійкість є динамічною інтегральною (узагальнюючою) характеристикою діяльності банку, яка включає всі часткові характеристики, такі як фінансовий стан, ліквідність, платоспроможність, надійність, стабільність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азриляна. – 6-е изд., доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 2004. – 1376 с.
2. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1978. – Т. 9. – 916 с.
3. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4т. / В.И. Даль. – СПб.: Диамант, 1998. – Т. 4.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Новый политехнический словарь / под ред. А.Ю. Ишлинского. – М.: Большая российская энциклопедия, 2000. – 671 с.
6. Бабаков И.М. Теория колебаний: учеб. для вузов / И.М. Бабаков. – М.: Наука, 1968. – 559 с.
7. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки / Л.И. Лопатников – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2003. – 520 с.
8. Экономико-математический энциклопедический словарь / гл. ред. В.И. Данилов-Данильян. – М.: Большая Российская энциклопедия: Изд. Дом «ИНФРА-М», 2003. – 688 с.
9. Толковый словарь русского языка: В 4 т. / под ред. Д.Н. Ушакова. – М.: Гос. ин-т «Сов. энцикл.»; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935 – 1940.
10. Большая советская энциклопедия: В 30 т. / гл. ред. С.И. Вавилов. – 3-е изд. – М.: БСЭ, 1977. – Т. 27. – 623 с.